

O Bogu posvećenom životu u patristici. Prikaz povijesnoga razvoja i duhovnosti

IVAN BODROŽIĆ*

UDK: 271-1:276
Stručni članak
Primljeno:
19. siječnja 2016.
Prihvaćeno:
21. siječnja 2016.

* Izv. prof. dr. sc.
Ivan Bodrožić, Katolički
bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Vlaška 38, 10000
Zagreb, Hrvatska,
ivan.bodrozic@gmail.com

Sažetak: Autor u ovom radu, podijeljenom u tri poglavlja, propituje razvoj posvećenoga života u ranoj Crkvi. Najprije daje terminološka objašnjenja kako bi ukazao na sličnosti i razlike između današnjega govora o posvećenom životu i onoga u otačkom razdoblju. Jasnijim terminološkim razlikovanjem izbjegavaju se moguće nejasnoće kako se ne bi dogodilo da se rabe isti pojmovi, a da imaju posve različito značenje. U drugom poglavlju autor daje kratki povijesni prikaz razvoja posvećenoga života, dijeleći ga u tri razdoblja, ovisno ne samo o crkvenim, nego i o društvenim okolnostima. U prvom razdoblju, od početaka Crkve do Milanškoga edikta, razvija se djevičanstvo kao najosnovniji oblik posvećenoga života. Potom će se u prijelaznom razdoblju, tijekom 4. stoljeća, razvijati anakoretizam i cenobitizam, da bi se u drugoj polovici 4. stoljeća počeo razvijati monaški život kao uređeniji oblik posvećenoga života. U trećem dijelu autor propituje određene elemente duhovnosti posvećenoga života, ističući kako je tekao razvoj duhovnosti od posvećenih djevica do duhovnosti monaštva. Za duhovnost života u djevičanstvu ukazuje na to kako je to bila duhovnost vježbanja skromnosti u obitelji, a na službu crkvenoj zajednici. Već sama uzdržljivost od braka bila je herojska askeza, no tomu treba pridodati odricanje od materijalnih dobara, te jačanje vlastite volje koja se snažila sa sviješću pripadnosti Kristu. Duhovnost monaštva pretpostavljala je pak bijeg od svijeta te spremnost na novi vid mučeništva u odnosu prema svijetu. Monaška je duhovnost bila potom duhovnost zajedničkoga života pod zajedničkim pravilom i poglavarom, a redovito se temeljila na čitanju i meditiranju Svetoga pisma. Autor ujedno ističe da je duhovnost svih oblika posvećenoga života bila usko vezana s odgovornošću za Crkvu te je bila prožeta eklezijalnom odgovornošću.

Gljučne riječi: patristika, posvećeni život, djevičanstvo, monaštvo, monaška duhovnost.

Uvod

Predstaviti jednim člankom Bogu posvećeni život u razdoblju svetih otaca, zahvaćajući opseg od nekoliko stoljeća, nije nimalo laka zadaća. A kako ne bi ostao na razini suhoparnoga prepisivanja već poznatih sadržaja, nakana je ponuditi rekonstrukciju povijesnoga razvoja od osnovnih sastavnica i pokušaja, pa do cjelovitoga i organiziranoga razumijevanja posvećenoga života koji je našao svoj puni izričaj u monaštvu. Baš zato što nije ni istovjetno ni istoznačno govoriti o posvećenom životu danas i nekad, neophodno je dati najprije određena terminološka pojašnjenja, a tek onda obraditi temu. Kao drugi korak korisno je iznijeti povijesnu panoramu razvoja posvećenoga života u konkretnim povijesnim okolnostima koje su uvjetovale i oblikovale njegov razvoj. Poseban naglasak, u trećem dijelu, valja staviti na duhovnost posvećenoga života koja nas vodi u srce motivacija i ciljeva koji osmišljavaju njegovo postojanje i životne sadržaje, a koje su bliže današnjemu načinu redovničkoga života.

1. Terminološko pojašnjenje

Glede terminoloških pojašnjenja, važno je precizno odrediti o čemu se radi, kako ne bismo koristili iste termine za sasvim druge sadržaje. Važno je precizno odrediti što je Crkva u prvim stoljećima smatrala posvećenim životom i na koji ga je način prihvaćala, potičući pojedince da krenu putem intenzivnijega posvećenja Bogu. Izraz 'posvećeni život' shvaća se u vrlo određenom i snažnom smislu riječi kao život onih koji cijeli svoj život stavljaju na raspolaganje Bogu i Božjoj stvari, živeći prema pravilima koja dolaze od njega samoga. Riječ je o vjernicima, kršćanima, koji su iskusili Božje milosno djelovanje u svojem životu, te su kroz iskustvo njegove prisutnosti iskristalizirali u svijesti kako toliki Božji dar sam po sebi iziskuje čovjekov uzvrat pun pozornosti i poštovanja. A najuzvišeniji i najodličniji način uzvraćanja Bogu i njegovim zahtjevima, što ih stavlja pred čovjeka, jest posvećenje. Zato se ne radi o kršćanima koji bi eventualno primili neke posebne darove, uskraćene drugima, nego je riječ o osobama koje su postale do kraja svjesne zahtjeva svetosti koji pred njih stavlja posvećenje koje su primili po svetom krštenju. Postavši svjesni da je Bog po svojem Sinu potpuno posvetio čovjeka, odlučili su se do kraja uzvratiti na njegovo spasenjsko djelovanje. To pretpostavlja ponajprije da do kraja budu raspoloživi njegovim darovima kako ne bi propalo ništa od svega što on želi dati čovjeku. Potom, upravo iznutra, nastoje svojim djelovanjem provesti svaki Božji poticaj u život cjelovite vjernosti. Onomu tko se Bogu posvećuje najvažnija zadaća postaje ne propustiti da ijedna Božja riječ padne neplodna na zemlju, da se ne nađe u nekom drugom planu, nego da mu sva briga bude Gospodin. Dajući vjernicima samoga sebe, Bog ne pravi razlike, nego svima daje istu milost i isti poziv na spa-

senje, a vjernici odgovaraju sukladno svojim mogućnostima, staležu i otvorenosti njegovim poticajima.

Zato su se svi kršćani doživljavali kao bogoposvećeni već po krštenju kojim su se suobličili Kristu. Kao krštenici imali su pristup Božjemu stolu s kojega su blagovali Kristovo tijelo, čime im je bilo darovano sve obilje Božje. Kao što je Bog Stvoritelj svih ljudi, tako se pokazao i otkupiteljem, ne isključujući nikoga iz dara svoje milosti, jer je svakomu omogućen pristup u milost po darovanom pozivu na spasenje. Međutim, odgovor na spasenjski poziv mogao je varirati po intenzitetu i načinu. Premda je svima bio isti ideal, nije bilo isto ostvarenje jer nisu svi kršćani na jednak način odgovarali na upućeni poziv, uvjetovani mnogim okolnostima, razlikama i zaprjekama. Osobe koje su se Bogu posvećivale nisu primale poseban poziv na svetost, nego su se samo više otvarale Bogu, uklanjale zaprjeka i potpunije se stavljale njemu na raspolaganje. Posvećeni se život stoga nije smatrao novim ili drukčijim pozivom, nego prije svega cjelovitijim odgovorom i sadržajnijim služenjem Bogu. Kao što je bilo onih koji su Bogu odgovarali na poziv živeći vjerno u svojem staležu, tako je bilo i onih koji su sve ostavljali i potpuno se Bogu posvećivali životom i odlukama, odričući se svih ljudskih ambicija i svjetovnih ostvarenja, pa čak i načina života, kao što je bračni, koji je sasvim zakonit i prikladan pred Bogom.

Iz svjedočanstava kojima raspoložemo vidimo da u prvoj Crkvi nije postojao posebni Božji poziv na redovnički život, nego oni koji su se Bogu potpunije posvećivali doživljavali su to kao savršeniji odaziv i zdušniji odgovor na Božji poziv upućen svim ljudima, po objavi i daru Sina Božjega, a koji se primao po vjeri i krštenju. Savršeniji oblik odaziva isticao se kao gorljivi odaziv u suprotnosti prema onima koji su imali druga životna zaduženja pa, htjeli ne htjeli, nisu se mogli potpuno staviti Bogu na raspolaganje, ili pak poradi onih koji su mlako živjeli svoj kršćanski poziv.¹ Isto tako, u prvim stoljećima nije se govorilo o karizmi ili o karizmama posvećenoga života, niti je posvećeni život bio artikuliran zavjetima i zavjetovanjem kao što je slučaj danas.

O Bogu posvećenom životu u patristici može se, dakle, govoriti kao o životu onih koji se radikalno odlučiše odgovoriti na Božji poziv, posvećujući se do kraja Bogu, primajući ga, to jest dozivajući u svijest da je sam Bog najprije njih potpuno posvetio vjerom i sakramentima. Posvećeni život nije stoga bio neki poseban poziv koji bi Bog uputio samo nekima, mimo onih općih kršćanskih zaduženja, nego se radi o posebno intenzivnom odgovoru nekih pomazanika (kršćana) koji su odlučili potpuno se predati Božjoj stvari. Odlučivši do kraja biti vjerni evanđelju, nisu ima-

¹ Isto vrijedi i za svećeništvo koje se nije smatralo posebnim Božjim pozivom, nego se prije svega radilo o izabranju za službu koju je dotičnomu povjeravala Crkva.

li posebnu karizmu, nego im je vjernost Duhu i krsnim obećanjima bila jedina i najveća karizma.

Bogu posvećena osoba ne živi u uvjerenju da se posvećuju svojim djelima, niti da je pozvana nekim posebnim pozivom, nego svojim djelima očituje Božje posvećenje koje je svima darovano po Isusu Kristu. Tko se Bogu posvećuje, primio je poziv po vjeri i samo do kraja želi čuti Božju riječ i u potpunosti biti vjeran volji Božjoj. Osobe Bogu posvećene nemaju poseban poziv, što ne znači da ne mogu imati, snagom sveta života, i posebnu zadaću ako Bog i kršćanska zajednica od njih to zatraži. Utoliko i svoj život nikada nisu smatrali lišenim potpore Duha Svetoga i njegovih poticaja i darova.

Bogu posvećena osoba nije primila poseban milosni poziv, nego je postala svjesna što je sve Bog učinio po svojem djelu spasenja i odlučuje mu se potpuno staviti na raspolaganje te dosljedno, do kraja primati rijeku milosti koja od njega dolazi i koju nakon uskrsnuća Krist nikomu ne uskraćuje. Posvećenje znači da ne želi između sebe i Boga imati zaprjeku, posao ili obvezu koja bi mogla sa strane čovjeka umanjiti zajedništvo koje je Bog stvorio s ljudima po svojem Sinu. Posvećena osoba ne posvećuje samu sebe svojom snagom, niti smatra da se posvećuje asketskim djelima koja su joj bila svojstvena, nego je samo spremna primiti posvećenje koje je dar Božje milosti i božanskoga života. Askeзом se eventualno otklanjaju zaprijeke prema Bogu, ali izvorni čimbenik posvećenja isključivo je Bog. A on nije pripremao neke posebne milosti za one koji se posvećuju, nego su se Bogu posvećeni pripremali primiti na ozbiljan i potpun način milosti i posvećenje koje dolazi po Isusovu spasiteljskom djelu.

2. Povijesni presjek razvoja posvećenoga života u patristici

2.1. POSVEĆENI ŽIVOT U RAZDOBLJU DO MILANSKOGA EDIKTA

2.1.1. Opće odrednice

Glede razvoja posvećenoga života u prvoj Crkvi, u osnovnim linijama možemo razlikovati tri razdoblja, počevši od apostolskih početaka pa do konačnoga oblikovanja s monaštvom. Prvo razdoblje protezalo bi se upravo od apostolskih vremena, na koja se patristika naslanja, pa do početka 4. st., kada Crkva dobiva slobodu, te može u slobodi razviti sve svoje aktivnosti, pa i posvećeni život. Društveno ozračje od prvoga do četvrtoga stoljeća bilo je ozračje progona Crkve i neslobodnoga djelovanja kao *religio illicita*. Osobe, koje su se Bogu posvećivale, napose ako se radilo o ženama, ne samo da nisu imale prikladnih društvenih mehanizama, nego su najčešće imale mnogo zaprijeke u svom izboru. Nisu im na ruku išli ni društveni mehanizmi, kao ni obiteljski i drugi običaji, kojima je bila strana duhovnost potpu-

noga posvećenja Bogu. Osobito što su se međuljudski odnosi počesto kodificirali i carskim zakonima, pogotovo kad se radilo o udajama i »pravima« žena.

U tim vremenima osobe koje nisu sklapale brak bile su sankcionirane zakonima, te su tako carevi, u strahu od depopulacije Carstva, pozivali na građansku odgovornost, zbog čega su neženje bile kažnjavane zakonskim kaznama.² Usprkos svemu, i u ovakvim okolnostima bilo je osoba koje su se Bogu posvećivale, pa i onda kad su se izlagale suprotstavljanjima i pogibeljima.

U ovom razdoblju postojali su, ako tako možemo reći, elementarni oblici posvećenoga života, koji se naslanjaju na novozavjetni kontekst zasvjedočen već Gospodinovim primjerom (evanđelja), te Pavlovim poslanicama (1 Kor 7, 2; Kor 11, 2 i 1 Tim 4-5) i Knjigom Otkrivenja (14, 4). Radi se u prvom redu o djevičanstvu i udovištvu što će se provoditi i dalje u Crkvi i nakon apostolskih vremena. Jasno je da je presudnu ulogu u tom slučaju morala odigrati vjernička obitelj.

2.1.2. Djevičanstvo kao specifičan oblik posvećenoga života

Glede kršćanskoga djevičanstva, to jest osoba koje se Bogu posvećuju odričući se sklapanja braka, ono je, valja odmah reći, drugačije nego što možemo pronaći u bilo kojoj religiji ili religioznoj zajednici. Svoje utemeljenje i početak nalazi u utjelovljenju Isusa Krista koji je došao kao Zaručnik svadbenoga saveza između Boga i njegova naroda. Iako se izraz ticao u prvom redu osoba ženskoga spola, u kršćanstvu samo po sebi nadilazi spolne razlike te se može rabiti i za muškarce koji se posvećuju u uzdržljivosti.³ Preciznije rečeno, »radi se ne samo o tjelesnoj stvarnosti odricanja od braka i spolnoga užitka, nego prije svega o slobodnom odricanju od svega toga poradi kraljevstva nebeskoga, po primjeru Isusa Krista i po pozivu od njega upućenom.«⁴

² Zato je još od doba cara Augusta postojao zakon koji je predviđao određene kazne za neženje. Radi se o *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* koju je promulgirao Oktavijan August 18. godine prije Gospodina. Ovaj zakon ograničava brakove među različitim društvenim klasama i kažnjava celibatarce. Onima, koji se nisu htjeli ženiti, uključujući i mlade udovice, zabranjivao je primati nasljedstvo i sudjelovati u javnim igrama. Određuje nadalje da nasljeđe bez nasljednika, ukoliko isti nedostaje ili je inertan, naslijedi kreditor, te da ono završi u državnoj blagajni. Ovo je bio jedan od zakona koji je Oktavijan donio kako bi uspostavio rimsku moralnost, iskvarenu poradi pohota i civilnih ratova. Kad je potom shvatio da su mnogi izigrali zakon prijevremenim zarukama i čestim razvodima, utvrdio je termin za zaruke i brakove, te je postavio kočnicu razvodu.

³ Usp. V. MAURO, *Djevičanstvo*, u: Enciklopedijski teološki rječnik, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 198.-201.

⁴ L. BOUYER, L. DATTRINO, *La Spiritualità dei Padri 3/A*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 2008., str. 77. Valja napomenuti da bi u ovoj definiciji primjereniji bio izraz nadahnuće nego zvanje jer se u prvoj Crkvi ovo ne tretira kao zaseban poziv, nego prije svega zaseban odgovor na jedincati poziv Božje ljubavi, kako je već istaknuto u terminološkom pojašnjenju.

Koliko je bilo na cijeni svjedoče nam tekstovi otaca i pisaca iz 2. i 3. stoljeća koje u ovom kontekstu valja propitati i prokomentirati. Naime, sveti Justin u svojoj Prvoj apologiji piše: »Mnogi muškarci i žene, šezdesetogodišnjaci i sedamdesetogodišnjaci, od djetinjstva odgojeni u Kristovoj stezi, ustraju u čistoći; obećavam da ću pokazati takve osobe iz svih društvenih slojeva.«⁵ Justin, dakle, svjedoči da u kršćanskoj zajednici u Rimu, a poznao je i maloazijske zajednice jer je živio u Efezu do 140. godine. Ako se uzme u obzir da je Justin svoje apologije pisao oko 160. godine, onda je jasno da poznaje konkretne vjernike koji se Bogu posvetiše koncem 1. i početkom 2. stoljeća. Tako nam njegov tekst svjedoči da je praksa osoba koje žive u Kristovoj stezi i ustrajavaju u čistoći praksa koja dolazi iz najranijih vremena Crkve. Justinov tekst nam omogućuje ne samo odrediti kronološki tijek, nego uočiti i temeljnu motivaciju za one koji se Bogu posvećuju, a to je sam Krist Gospodin i njegov nauk.⁶

Nešto slično pronalazimo i kod Atenagore, nekih dvadesetak godina kasnije, a koji piše u Ateni, te nam iznosi svjedočanstvo iz svojega podneblja koje se u biti podudara s Justinovim. I Atenagora uredno prenosi da su kršćani, koji su odlučili ne sklapati brak, to činili kako bi se tješnje s Bogom sjedinili: »Štoviše, kod nas ćeš naći mnoge, kako muškarce, tako i žene, koji ostariše, a da nisu sklapali brak jer se nadaju da će se tješnje sjединiti s Bogom. Jer ako nas ostajanje u djevičanstvu i celibatu više povezuje s Bogom i ako nas naprotiv samo pristajanje na tjelesne misli i požude [od njega] udaljuje, puno više odbacujemo djela na koja izbjegavamo i misliti.«⁷

Tertulijan pak, ulazeći u polemiku s ondašnjim društvom, te kritizirajući ga poradi nećudorednih običaja, na osobit način teških ćudorednih prijestupa koji graniče sa zločinom (izlaganje djece, incest i svaki drugi oblik bluda), suprotstavlja svjedočanstvo kršćanskoga života: »Što se tiče nas, mi smo od takvih pojava ograđeni vrlo razboritom i vrlo vjernom čistoćom, i kao što smo zaštićeni od oskvrnjivanja i od svakog pretjerivanja u braku, tako smo i od incesta. Neki od sebe tjeraju na mnogo sigurniji način svu silu ove zablude djevičanskom uzdržljivošću, starci, a i djeca.«⁸

⁵ JUSTIN, *Prva apologija* 15,6, prijevod i bilješke B. Jozić, Verbum, Split, 2012.

⁶ Važno je to istaknutu poradi onih koji vuku poveznice između kršćanske i filozofske askeze, te ima onih koji ustvrde kako su se kršćani odricali braka i prakticirali druge oblike askeze pod utjecajem filozofije. No kad se uzme u obzir da se najčešće radilo o običnim i jednostavnim ljudima koji nisu poznavali filozofija, onda je takav zaključak izvan konteksta. Osim toga Justin je bio filozof koji je bio upoznat i s askezom filozofa, pa mu ne bi tek tako izmaklo.

⁷ ATENAGORA, *Molba za kršćane* 33, 2-3, prijevod i bilješke B. Jozić, Verbum, Split, 2013.

⁸ TERTULIJAN, *Apolegeticum* 9,19: Nos ab isto eventu diligentissima et fidelissima castitas saepsit, quantumque ab stupris et ab omni post matrimonium excessu, tantum ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam vim huius erroris virgine continentia depellunt, senes pueri.

2.2. PRIJELAZNO RAZDOBLJE

Uz prvotne oblike posvećenoga života Bogu, kao što je bilo djevičanstvo, koje se najčešće živjelo u svakodnevnom okruženju obitelji, u drugoj polovici 3. stoljeća ima više primjera osoba koje, vjerojatno osjećajući kako grad nije prikladan ambijent posvećenja jer uvijek nosi prigodu za rastresen život i odvlači pozornost od Boga, odlučuju na radikalnije koraka te se odriču svakodnevnoga okruženja tako što idu tražiti vlastiti put na samotnim mjestima. Cilj im je bijeg iz svijeta koji ublažava ili ugrožava njihov vjerski radikalizam, koji doživljavaju kao vjerodostojan način življenja evanđelja.

Ovo je razdoblje anakoretizma (od grčkog *ἀναχωρητής* [*anachōrētēs*], dolazi od *ἀναχωρεῖν* [*anachōrêin*], povući se), kada mnogi pojedinci napuštaju društvo i povlače se u samoću kako bi provodili samotnjački život, posvetili se askezi, molitvi i razmatranju. U razvoju monaštva anakoretizam srednji je oblik između asketizma i cenobizma, obilježen izolacijom, ne uvijek potpunom, zatim molitvom i radom kojim se uzdržavao te vrlo strogim životom.

Anakoretizam se naglo proširio čim je došao mir i stvorili se uvjeti slobodnoga djelovanja i ispovijedanja vjere, nakon što je Konstantin dao slobodu Crkvi. U svemu tom je i vrlo snažna poveznica, jer je nastupilo vrijeme, to jest nastalo je društvo u kojem kršćani nisu više bili progonjeni, nego je sada nastao svijet koji je bio 'njihov svijet'. To će biti svijet u kojem će njihova vjera i oni sami zadobiti ugled, ali svijet u kojem se njihov duh ne će nimalo promijeniti. U svijetu koji više kršćane ne tretira kao neprijatelje, ali ih ipak može udaljiti od nebeskoga cilja kojemu teže, oni su osjećali svojom dužnošću postaviti se kao neprijatelji svijeta.⁹ Glavne su odrednice povlačenje u samoću i bijeg iz svijeta u pustinju (*fugamundi*), od čega i naziv za njih eremiti. U ovom razdoblju veliku je revoluciju izvršio sveti Antun Pustinjak, koji je svojim životom postao primjer, te je, nametnuvši se vlastitim autoritetom, na neki način orijentirao i druge da ga slijede, dok su prije toga bili prepušteni svatko sebi i vlastitomu nahodanju. Opat, poput njega, među anakoretama nije neki poglavar u doslovnom smislu riječi, niti ima formalno govoreći posebnu dužnost, nego je jednostavno čovjek duhovnoga savršenstva, te dopušta da se njemu dolazi kao ocu kako bi ih svojim primjerom prosvijetlio i poučio.

Nakon iskustva anakoretizma nastao je u međuvremenu cenobitizam za čiji je razvoj zaslužan sveti Pahomije. On će organizirati monahe raspršene po pustinji u minimalni oblik zajedništva, što će na neki način centralizirati njihov život, te im

⁹ Usp. L. BOUYER, *La Spiritualità dei Padri* 3/B, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 1999., str. 22.-23.; L. DATTRINO, *Il primo monachesimo*, Edizioni Studium Roma, Roma, 1984., str. 11.-15.

pomoći da se ne gube i ne lutaju ni u fizičkom ni u duhovnom smislu, čime će proizvesti pravu revoluciju.¹⁰

2.3. POSVEĆENI ŽIVOT OD DRUGE POLOVICE 4. STOLJEĆA

Već od druge polovice 4. stoljeća monaški će život dobiti novi oblik, za što će biti zaslužni veliki svetc i organizatori monaškoga života, kao što je Bazilije Veliki i druga dvojica Kapadočana, Evagrije Pontijski, Ivan Zlatousti, sveti Jeronim, sveti Augustin, Ivan Kasijan, sveti Benedikt i Grgur Veliki, papa. Još je mnoštvo drugih koji su dali svoj obol razvoju monaštva koje će zacijelo biti vrlo značajan pokret, a monasi i monaštvo bit će protagonisti velikih događanja u Crkvi. Još od vremena arijanske krize i Atanazijevih progona, monasi će odigrati veliku ulogu u zaštiti pravovjerja, premda će biti i među njima zastranjenja, pa i međusobnih borbi.¹¹ No glede biti monaštva, i Istok i Zapad dijelit će isto pozitivno duhovno iskustvo te će razviti gotovo identične sadržaje duhovnoga života. Na poseban način se ističu dvije bitne sastavnice: zajednički život uređen pravilom. Okolnosti života, kako društvenoga tako i crkvenoga, uvjetovale su da u razvojnom smislu monaštvo, koje će svoj oblik dobiti u ovom razdoblju, neminovno bude 'učeno monaštvo', koje će započeti s Kapadočanima, no potreba da monaštvo bude učeno ugradit će se malo po malo u samu strukturu monaškoga života.¹²

2.3.1. Život u zajednici

Već od 4. stoljeća, kad kršćanstvo dobije slobodu, osobe koje se Bogu posvećuju prelazit će od pojedinačnoga načina života na život u zajednicama, jer će svoje posvećenje moći živjeti bez straha od progona i napada izvana. Od tada će njihova posvećenost Bogu zadobiti drugačiji okvir, to jest ići će prema savršenijim oblicima života. Ono što je započeo sveti Pahomije, dovršit će i do kraja oblikovati drugi monasi čije će poslanje biti oblikovanje monaškoga života kao života istinske zajednice, poput jedne velike obitelji. Kad se oblikuju zajednice, onda će samostan postati prostor života. U njemu će biti i pustinja, i oaza: pustinja jer svaki koji u njega dođe živi životom kao da je pobjegao od svijeta u samoću i izolaciju, ali i rajska oaza u kojoj u duhovnom smislu pronalazi sve što treba za život i spasenje. U samostanu će, ne samo pobjeći od svijeta, nego će biti u svijetu Božjemu, u svijetu u kojem vrlo jasno čuje Božji glas. Zajednica će pretpostavljati oblikovanje novih

¹⁰ Usp. L. BOUYER, *La Spiritualità dei Padri 3/B*, str. 39.-45.; MONAH DOROTEJ, *Povijest monaštva*, Verbum, Split, 2006., str. 129.-136.

¹¹ Napose je to bilo razvidno u antiorigenističkim borbama, te nešto kasnije u polemikama s Eutihom i nastankom monofizitizma.

¹² Usp. L. BOUYER, *La Spiritualità dei Padri 3/B*, str. 51.-125.

odnosa među monasima koji postaju nova obitelj, pod vodstvom duhovnoga autoriteta koji će biti otac zajednice. Ta će nova obitelj biti oblikovana po uzoru na apostolski model života, to jest na zajednicu-obljetelj koju su oblikovali apostoli u prvoj kršćanskoj zajednici. Monasi su izlazili iz svoje obitelji kako bi se pridružili jednoj drugoj obitelji i postali nova braća i sestre u zajedništvu istoga cilja i istih sredstava posvećenja i spasenja.

2.3.2. Život pod pravilom

Druga bitna odrednica, kojom se obilježava razvoj posvećenoga života u ovom razdoblju, stvaranje je monaških pravila, za razliku od prethodnih vremena u kojima su postojale tek izreke pustinjaka (apoftegmi) ili eventualno pisma.¹³ Naime, zajednice se uređuju ne samo pod autoritetom poglavara – oca koji ipak ne će biti sam kao pojedinac duhovni autoritet, nego će njegov autoritet počivati i na vjernosti ocu utemeljitelju čije jasno iskustvo Boga i kršćanskoga života postaje pokretač budućih naraštaja. Ova vjernost iskustvu oca utemeljitelja odražavat će se i putem pravila u kojem će se na određeni način kodificirati evanđeoski život prilagođen stilu života kojim žive monasi. Stoga su svi veliki duhovni autoriteti ovoga razdoblja napisali ili pravila ili smjernice za monaški život.

3. Duhovnost posvećenoga života u patristici

Glede duhovnosti posvećenoga života, nemoguće je u jednom članku biti iscrpan te će stoga mnoge sastavnice duhovnoga života ovdje biti izostavljene, pogotovo vrste askeze i pobožnih čina u monaškom životu. Stoga je ovdje cilj istaknuti neke dimenzije o kojima se manje piše i vodi računa, a čine samu bit asketske i monaške duhovnosti.

3.1. DUHOVNOST DJEVIČANSTVA

Kako je očito iz onih prvotnih apolgetskih svjedočanstava, a u polemici protiv poganskoga svijeta i mentaliteta, djevičanstvo se najprije smatralo jednim od najuzvišenijih oblika ćudoređa kojim je kršćanstvo ostavljalo izuzetno snažno svjedočanstvo u svijetu. Djevičanstvo je najbolji pokazatelj na koliku su askezu i odricanje bili spremni kršćani, jer ističu do koje mjere netko može živjeti čestito i uzdržljivo u svijetu.

Osim toga, ma koliko odluke na djevičanstvo morale biti osobne i pojedinačne, ipak ono nije bilo privatna stvar ni privatna asketska praksa. Poticaj za djevičanstvo

¹³ Usp. T. Z. TENŠEK, *Asketsko-monaška duhovnost otačkoga razdoblja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 26.-28.

dolazio je iz zajednice koja je naviještala evanđelje i evanđeoske vrijednosti, te je izbor djevičanstva bio usko vezan uz kršćansku zajednicu. Iz izbora djevičanstva moglo se iščitavati vrijednosti na kojima je utemeljen i prema kojima teži kršćanski život. Zato su osobe Bogu posvećene bile ponos cijele zajednice, pokazatelj njezinih stremljenja, uvjerenja i stavova. Postojalo je uvjerenje da čemu svi teže, na najbolji način ostvaruju oni koji se Bogu do kraja posvećuju. U konačnici bi se mogao izvući zaključak iz onoga što govore apologeti (Justin, Atenagora, Tertulijan) da zajednica stoji iza njihova života i da ga promiče. Premda se radilo o privatnim odlukama, takve odluke sazrijevale su u zajednicama koje su bile pune vjere i evanđeoske vjernosti.

Makar u ovom razdoblju nemamo mnogo formaliziranih odnosa, ipak možemo iščitati i neke druge vrijednosti za koje su se odlučivale djevice Bogu posvećene, uz uzdržljivost od braka koja je bila njihova posebnost. Po sebi, djevičanstvo je pretpostavljalo uzdržljivost od braka i obitelji, što je već kao takvo bila herojska askeza. Međutim, uslijed društvenih i obiteljskih odnosa, a naravno, i eklezijalnoga konteksta, uzdržljivost i odricanje ovih osoba prelazilo je granice samo spolnoga odricanja. Njihova je askeza očito bila cjelovitija, što je pretpostavljalo i odricanje od materijalnih dobara. Jer ostajući u stanju beženstva, djevice su sebi uskraćivale svjetovni način života i ostvarenja koji se redovito odvijao kroz obiteljska gospodarstva. Djevica Bogu posvećena lišavala se takvih prihoda, te je redovito ovisila o skrbi svoje obitelji. Čak je i muškim celibatarcima odluka za celibat bila *ipso facto* odluka za odricanje od materijalnih dobara jer rimski zakon nije dopuštao neženjama da nasljeđuju baštinu. No kako je uopće u askezi staroga svijeta kontrola nad posjedovanjem igrala veliku ulogu, bilo bi za pretpostaviti da je onda to slučaj i s kršćanskim djevicama koje su dodatni impuls imale u evanđelju.

Nadalje, treće što vrijedi istaknuti za duhovnost djevičanstva, jest izgradnja volje i samostalnoga odlučivanja. Osoba, koja se odlučuje na djevičanstvo poradi Krista, morala je biti snažna da bi ustrajala u odluci. Jer svojom odlukom izravno je išla protiv svijeta i njegovih uhodanih kategorija, te također protiv obiteljskih očekivanja i običaja. Pogotovo ako se radilo o ženama, one su morale nadići daleko veće barijere i istaknuti odlučno svoju želju da se potpuno posvete Bogu, jer u ondašnjem svijetu žena nije imala pravo odlučivati o svojoj udaji, nego je to umjesto nje činio otac. No vježba volje u takvom kontekstu mogla se izgraditi samo kao posluš većoj volji od očeve, a to je volja Boga Oca koja od čovjeka iziskuje potpuno posvećenje. Premda se u ovom razdoblju ne može govoriti o važnosti poslušanja kao krjeposti, koja će se razviti u kasnijim oblicima, ipak je razvidno da je i posluš Bogu bio sastavni dio života Bogu posvećenih osoba. Posluš Bogu toliko je jak da postaje snažniji od poslušanja ljudima i od obzira prema njima.

Uza sve rečeno valja istaknuti da je za razvoj djevičanstva u spomenutim okolnostima bilo neophodna pomoć i zaleđe obitelji, napose ženama, jer žena nije imala nikakva društvenog uporišta da bi mogla samostalno opstati provodeći odluku o djevičanstvu. Teško bi se mogle ostvariti i još teže pronaći zaštitu, ukoliko njihovu odluku ne bi podržala vjera obitelji. Jer ni obiteljski običaji kao takvi, a ni rimsko pravo nije bilo na njihovoj strani. No u istinskoj vjerničkoj obitelji nije bio rijedak slučaj da roditelji dopuste djeci, kćerima i sinovima, da zavjetuju djevičanstvo i žive uzdržljivo posvećujući se Kristu, te je stoga njihova odluka najčešće imala obiteljsku dimenziju.

Uz obiteljsku dimenziju, međutim, odluka za djevičanstvo u prvoj Crkvi je imala i eklezijalnu dimenziju. Kad je pojedinoj osobi obitelj omogućivala da se posveti potpuno Bogu, to jest kad se nije suprotstavljala njezinoj odluci, život djevica nije ipak bio privatna askeza, nego je bio i eklezijalni čin, kako nam svjedoče mnogi spisi drugoga i trećega stoljeća. To se očitovalo i po tom što su osobe, koje su izabirale djevičanstvo, bile upisivane u crkveni popis, te su onda biskupi o njima vodili posebnu skrb, dajući im prikladne zadaće u zajednicama. Budući da su se one posvećivale ne samo poradi Krista i njegova nauka, nego i za Krista kao njegove zaručnice, bilo je sasvim razložno da Crkva bdije nad njihovim životom, odlukama i zaduženjima.¹⁴ Poradi svega rečenoga nije nimalo čudno da je djevičanstvo bilo u tolikoj cijeni među kršćanima od samih početaka, te je bilo smatrano, nakon mučeništva, najsavršenijim načinom nasljedovanja Krista.

3.2. DUHOVNOST MONAŠTVA

Uz ovo što je već rečeno o djevicama, koje pokazuju temeljno usmjerenje, načine i razloge posvećivanja Bogu, tomu će se kasnije pridodati i neki drugi elementi, a da se ovi temeljni pritom ne izgube. Prilikom oblikovanja monaške duhovnosti pojedine će se sastavnice dodatno iskristalizirati, što ne znači da nisu bili prisutne od početka u duhovnosti Bogu posvećenih osoba.

3.2.1. *Bijeg od svijeta za svijet*

Jedna od temeljnih odrednica monaške duhovnosti jest i bijeg od svijeta, s tim da se događao na nešto drugačiji način nego je bio bijeg od svijeta prvih pustinjaka ili monaha anakoreta koji su jednostavno okretali leđa svijetu i odlazili u pustinju. Već je neke pomake glede toga učinio i sveti Antun Pustinjač koji se smjestio u blizini naselja, kako bi ipak bio u kontaktu s drugima, te i na raspolaganju ne samo mo-

¹⁴ Doista je ključno istaknuti posvećenost Kristu kao temeljnu motivaciju, pogotovo što u 2. i 3. stoljeću postoje mnogi krivovjerni pokreti koji izabiru rigidnu askezu, motivirani mržnjom prema svijetu, tijelu, braku... U takve se ubrajaju kako doceti, tako i enkratiti, gnostici, montanisti itd.

nasima, nego i običnim vjericima koji su počesto tražili duhovne usluge i pomoć upravo od monaha.¹⁵

Isto će pravilo vrijediti kasnije i za monahe koji će biti u samostanu, izoliranom od svijeta, do kraja zaštićeni od svjetovnih navala i težnji. Ali će uvijek biti u samostanu za duhovnu dobrobit drugih, te će istinski skrbiti o potrebama Crkva i svih članova naroda Božjega. Mnogima će monaški život biti škola kako bi kasnije dali veći obol dobrobiti svijeta i čovjeka, jer će biti uvjereni da za činiti dobro svijetu ne uključuje nužno život u svijetu, nego izvan njega. Tako će upravo svojim bijegom od svijeta najbolje skrbiti oko onih koji su u svijetu, jer će s dužne udaljenosti imati ne samo drukčiji, nego i bolji i cjelovitiji pogled na svijet i život. Samostanska ćelija u tom smislu postaje mjesto koje monaha zatvara od svijeta, a otvara Boga.

3.2.2. *Ideal novoga mučeništva*

U prvim vremenima, kako rekosmo, djevičanstvo je nakon mučeništva bilo posebno cijenjeno. No u vrijeme kad Crkva nije više progonjena, i kada nema mučenika koji su bili vrlo štovani u Crkvi, razvija se monaška duhovnost koja zamjenjuje duhovnost mučeništva. Monaško se mučeništvo iskazivalo strogom askezom kojoj su monasi bili izloženi, koju su svjesno tražili. Takva askeza bila je određena i pravilom te je pretpostavljala razne pokorničarske vježbe: postove, pokore, odricanja, noćna ustajanja, spavanje na goljoj zemlji... Mnogo toga što je pojedinac bio spreman poradi duhovne izgradnje učiniti kako bi rastao u savršenstvu kojega nije bilo bez svakodnevnog križa i razapinjanja svijet, kako će reći već sveti Pavao, a preuzet će sve veliki duhovni vođe i utemeljitelji monaštva. Monah je svakodnevno razapinjao svoje udove i mrtvio strasti i želje, kako bi se lišio požude i došao do potpune vlasti nad samim sobom. Živio je u krajnjoj poniznosti, ponižen vršeći mnoge od tih zahtjeva, ali je znao da se suobličava Kristu, najprije patniku da bi se mogao suobličiti i Kristu proslavljenom.

U ovom će duhu prihvatiti i svakodnevni rad kao dio vlastite duhovnosti. Riječ je prije svega o manualnom radu, radu ruku u znoju lica, kako bi pokazao da se ne izuzima ni od čega što je Bog odredio čovjeku, nego to ponizno prihvaća. Sveti Benedikt to će izreći svojim pravilom *ora et labora*, pri čemu će rad biti drugo krilo u letu prema duhovnim visinama. Još prije sv. Benedikta istoga će mišljenja biti i ostali velikani duhovnosti te će tako i sv. Augustin napisati i spis *De opere monachorum*, kritizirajući one koji su tvrdili kako se monasi ne bi trebali baviti manualnim radom.

¹⁵ Za cjelovitije poimanje bijega od svijeta može se konzultirati: T. ŠPIDLIK, *Il monachesimo secondo la tradizione dell'Oriente cristiano*, Lipa, Roma, str. 179.-193.

3.2.3. *Duhovnost zajedničkoga života*

Budući da je u samim početcima život posvećene osobe bio ograničen na obitelj, a bio je ujedno stvarnost koja je nadilazi jer pripada Bogu i Crkvi, postojala je stanovita napetost u odnosima i potreba da osoba, koja se posvećuje, doista bude potpuno oslobođena od svakodnevnoga konteksta. Zato je bilo već od početaka pokušaja da se ovakve osobe udruže i da zajednički žive, pri čemu je bilo i nezdravih pokušaja koje je crkveni autoritet kritizirao i čemu je osporavao vjerodostojnost.¹⁶ Kad se za to stvore i potrebne društvene okolnosti, djevice će se organizirati u zajednice. Jer su žene izloženije opasnostima i nezaštićenije, njima je bilo daleko teže živjeti pojedinačno eremitskim načinom života, ali bilo je i takvih pokušaja u 4. stoljeću.¹⁷ No bit će im daleko lakše od trenutka kad se budu mogle organizirati u samostanskim zajednicama.

Isto tako, sam eremitski način života imao je svoje izazove i poteškoće s kojima se mnogi nisu bili u stanju nositi, te je nužno vodio prema grupiranju asketa u male naseobine, pod vodstvom iskusnoga i prokušanoga duhovnog vođe koji je svojim iskustvom, primjerom i savjetima mogao voditi pojedince. No, u samostanu pitanje poglavara, opata, nije samo pitanje duhovnoga vođe. Naprotiv, radi se o osobi koja je sposobna voditi zajednicu prema pravilu i povjerenim autoritetom. Naravno da se ne bježi od njegove sposobnosti i duhovnoga iskustva, ali on ima i ovlasti nad drugima koje nisu postojale u anakoretskom načinu života. Njemu monasi duguju poslušnost te se u ovom kontekstu razvija krjepost, to jest zavjet poslušnosti koji je bio prisutan na različite načina u prethodnim oblicima asketskoga, to jest monaškoga života, a kroz monaštvo zadobit će svoje konačno oblikovanje.

3.2.4. *Duhovnost zajedničkoga pravila*

Od početnoga slušanja Božje riječi i razmišljanja o njoj u samoći, izabirući konkretna mjesta i putove za ostvarenje Božjega plana, mnogima je moglo biti vrlo komplicirano iz nesustavnoga biblijskog sadržaja izvući poruku za konkretan način života. Zato su se učitelji monaštva i duhovnosti u ovom razdoblju angažirali kako

¹⁶ Dva pseudoklementova pisma (iz 3. st., ali donose običaje iz ranijega vremena) upravljena djevicama, između ostaloga kritiziraju običaj da celibatarci i djevice žive zajedno. Isto čini i Ciprijan u pismu Pomponiju (Ep. 4), suprotstavljajući se suživotu nekih djevice s asketama i klericima. Ukoliko su djevice bile upućene na crkvenu zajednicu, mogle su im biti povjerene i pojedine službe, no dolazilo je do slučajeva nezdravoga suživota između djevice i klerika (tzv. *virgines subintroductae*), tako da je i Nicejski sabor u svojim disciplinskim kanonima zabranio svećenicima da uza se imaju ikoga osim majke i sestre.

¹⁷ Jedna od prvih žena u pustinji bila je sv. Majka Marija Egipatska, a spominje se i sveta Pelagija i neke druge žene (usp. MONAH DOROTEJ, *Povijest monaštva*, str. 153.-158.; M. CARPINELLO, *Il monachesimo femminile*, Mondadori, Milano, 2002., str. 11.-29.).

bi stvari pojednostavnili, ali i pojasnili. Zahvaljujući njihovu naporu, stvorena su pravila monaškoga života u kojima je bila sinteza evanđeoskoga života. Od tog vremena pa ubuduće nije bila nepoznanica što bi trebao biti monaški život, što sve sadržavati ili čime bi se monah trebao baviti. Oci monaštva, zahvaljujući osobnom iskustvu vjere, preoblikovali su i prilagodili poruku evanđelja u konkretna pravila života, pri čemu je monah u svakom trenutku dana znao što mu je činiti tada i na koji način mu je ispunjavati Božju volju. Pravilo je definiralo njegov globalni odnos prema životu i zvanju, ali isto tako je određivalo one konkretne detalje svakodnevnoga življenja kako monah ne bi bio prepušten samomu sebi i kako bi mu u svakom trenutku bilo jasno što treba činiti. Svaki trenutak dana bio je određen, a vrijeme ritmirano molitvom. Bilo je strogo određeno i predviđeno čime se pojedini monah treba baviti i kako ispuniti svoje vrijeme. Pravilo mu je također nudilo konkretan oblik krjeposnih vježbi i stjecanje duhovnoga savršenstva.

3.2.5. Duhovnost proučavanja Svetoga pisma

Ne može se reći da se od samih početaka u monaštvu nije davala važnost Svetomu pismu, međutim, anakoretima nije bilo jednostavno razviti svetopisamsku duhovnost. Tek kad se monaštvo organizira u zajednicama bit će izvedivo intenzivnije čitanje Svetoga pisma u smislu slušanja riječi Božje iz koje se iščitavala volja Božja i konkretan put i poticaj svakom pojedinom monahu glede onoga što mu je činiti. Zna se da je presudnu riječ u životu svetog Antuna Pustinjaka odigrao odlomak iz evanđelja koji je čuo dok je ulazio u crkvu, što je bio poticaj da promijeni svoj život, no proći će još dosta vremena nakon njega dok se u monašku duhovnost ne ugradi i sustavno proučavanje biblijske poruke, čime će Sveto pismo postati monaška knjiga, pravilo i zrcalo života.¹⁸

U samostanima je s vremenom moglo doći do sustavnoga opismenjavanja jer i onda, kad pojedinci nisu znali čitati, dovoljno je bilo da zna barem netko u zajednici, te je čitanje Svetoga pisma postalo sastavni dio monaškoga života. Uostalom, sad je svaka zajednica mogla imati tekstove svetopisamskih knjiga, što jednom pojedincu redovito nije bilo moguće. Ovakav stav prema Svetom pismu ugradit će se kasnije npr. u Benediktovo pravilo 'moli i radi', te će Pismo činiti stožernu sastavnicu molitve i kontemplacije.

Osim toga, monaški je život pretpostavljao ne samo čitanje Svetoga pisma na razini jednostavnih (*simplices*), nego se od monaha očekivao i intenzivniji teološki angažman koji se ticao dobra cijele Crkve u vrijeme kad je monaštvo postalo 'učenim'.¹⁹ A kako je monaštvo postajalo stil života koji je iza sebe imao vrlo snažne

¹⁸ Usp. G. M. COLOMBAS, *El monacato primitivo*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2004., str. 441.-459.

¹⁹ Usp. MONAH DOROTEJ, *Povijest monaštva*, str. 73.-81.

teološke razloge, te kako je monah trebao biti sposoban obrazlagati ih i promicati ih i pisanom riječju, te kako je bio pozvan osjetiti odgovornost za cijelu Crkvu, monasi su bili uvučeni u ozbiljniji teološki rad i izučavanje. Zato se i sve one, koji su u duši nosili ideal monaškoga života, opisivalo kao kršćanskim filozofima koji se bave kršćanskom filozofijom.²⁰ Monaški je ideal, kao i nekada, za neke filozofske skupine (stoici) pretpostavljao život u čistoći i beženstvu kako bi se duša mogla što bolje i dublje raspoložiti za spoznaju, s tim da je sadržaj kršćanskih monaha bio radikalno teološki. Tako su monasi kao kršćanski filozofi na vrlo temeljit i dosljedan način pretvarali u praksu istinu da je kršćanstvo bilo prava filozofija.

3.2.6. Eklezijalna odgovornost

Ne bježeći od istine da uvijek pojedinac ostaje motiviran potrebom spasenja, što će uvijek ostati jedan od osnovnih ciljeva monaštva, redovništvo ne će nikada bježati od odgovornosti da se zauzme za Crkvu. Po savršenstvu života moglo ih se prisposodobiti Crkvi koja već na zemlji ostvaruje obećanu nagradu, te posjeduje sva sredstva usavršavanja. Monasi stoga, počesto preuzimaju i teološku odgovornost, pogotovo u borbi za pravovjerje, te daju svoj doprinos vodstvu Crkve, čemu se ne će izuzeti niti kad je to bilo nauštrb njihovih osobnih želja za samoćom i razmatranjem Boga. Na tragu toga može se govoriti o pravom apostolatu monaha koji je pretpostavljao sudjelovanje u evangelizaciji, obranu vjere i izgradnju jedinstva Crkve, te tolike druge inicijative, kako socijalnoga tako i pastoralnoga tipa.²¹

Zaključak

Za kraj valja reći da je posvećeni život u prvim stoljećima, koji se potom profilirao kao monaški život, činio srce zauzetoga, gorljivoga kršćanstva, do kraja vjernoga evanđeoskim zahtjevima. Upravo radi toga mogao je biti velika škola kršćanske duhovnosti te znak svojem vremenu.

Nošene iskustvom vjere, solidnom izobrazbom i duhovnošću, Bogu posvećene osobe znale su se bolje od drugih nositi s izazovima povijesnoga trenutka u kojem bi se Crkva našla, te su davale svoj obol u odgovoru Crkve na sve potrebe i zahtjeve trenutka. Upravo jer su živjeli u vremenu, a vjerom i srcem bili usmjereni prema vječnosti, bili su najveći znak Crkvi koja se probija kroz vrijeme do one konačne domovine. Tako se već od prvih vremena očitovalo da samo oni pojedinci, koji su imali iznimno iskustvo Boga, mogu biti putokazi vjerničkomu puku i najveća pokretačka snaga Crkve.

²⁰ Takav imperativi i ideal imao je na primjer i sv. Augustin nakon obraćenja kad se potpuno posvećuje izučavanju kršćanske misli i kontemplaciji kršćanskih istina.

²¹ Usp. T. ŠPIDLIK, *Il monachesimo secondo la tradizione dell'Oriente cristiano*, str. 233.-246.

ON CONSECRATED LIFE IN PATRISTICS. THE OVERVIEW OF HISTORICAL DEVELOPMENT AND SPIRITUALITY

Ivan Bodrožić*

Summary

In this three part paper, the author examines the development of consecrated life in the Early Church. First, he provides terminological explanations in order to highlight the similarities and differences between modern discourse on consecrated life and that from the period of the Church Fathers. Clear terminological distinction avoids possible confusion that may occur if we use the same terms that have completely different meanings. In the second chapter the author then gives a brief historical overview of the development of consecrated life by dividing it into three periods, on the basis of not only the church, but also on social circumstances. In the first period from the beginnings of the Church until the Edict of Milan, virginity develops as the most basic form of consecrated life. Then, during the transitional period in the 4th century, we have the development of anchoritism and cenobitism. And in the second half of the 4th century we see monastic life beginning to develop into a more ordered form of consecrated life. In the third part, the author examines certain elements of the spirituality of the consecrated life, showing the development of spirituality from consecrated virgins to the spirituality of monasticism. For the spirituality of life in virginity he indicates that it was a spiritual exercise of humility in the family, and at the service of the ecclesial community. Abstaining from marriage was in itself already a heroic asceticism, however we need to add also the renunciation of material goods, and the strengthening of one's own will, which was reinforced with the awareness of belonging to Christ. The spirituality of monasticism presupposed an escape from the world, and a readiness for a new form of martyrdom in relation to the world. Monastic spirituality was then the spirituality of communal living under common rules and a superior, and was regularly founded on reading and meditating on the Scripture. The author also points out that the spirituality of all forms of consecrated life was closely connected with the responsibility for the Church, and was imbued with the ecclesial responsibility.

Keywords: *Patristics, consecrated life, virginity, monasticism, monastic spirituality.*

* Izv. prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška 38, 10000 Zagreb, Croatia, ivan.bodrozic@gmail.com